

УДК 334.72:331.5

А. Я. Назарук,
аспірант кафедри економіки,
Луцький національний технічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1150-9971>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.6.224

РОЛЬ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

A. Nazaruk,
PhD Student of the Department of Economics,
Lutsk National Technical University

THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN SHAPING THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE RURAL POPULATION OF UKRAINE

У статті досліджено теоретико-методичні засади формування економічної активності сільського населення України на основі розвитку малого підприємництва. Обґрунтовано, що мале підприємництво виступає ключовим чинником структурної перебудови локальних ринків праці та підвищення стійкості сільських домогосподарств. Визначено, що активізація підприємницької ініціативи у сільській місцевості забезпечує розширення економічних функцій територій та посилює мультиплікативні ефекти зайнятості. Визначено сучасні тенденції розвитку малого бізнесу в сільській місцевості, окреслено структурні особливості підприємницької активності та її вплив на рівень економічної участі населення. Доведено, що зростання чисельності малих суб'єктів господарювання корелює з підвищенням рівня зайнятості та зменшенням прихованого безробіття на селі. Сформовано концептуальні положення щодо посилення ролі малого підприємництва у формуванні економічної активності сільського населення, які передбачають інтеграцію підприємницьких ініціатив у стратегії розвитку територіальних громад. Доведено, що системний розвиток малого бізнесу у сільській місцевості формує підґрунтя для підвищення економічної самодостатності населення та довгострокової стабілізації процесів соціально-економічного розвитку в Україні.

The purpose of the article is to study the theoretical and methodological foundations of the influence of small entrepreneurship on the formation of economic activity of the rural population of Ukraine in the context of ensuring employment and increasing the economic self-sufficiency of territorial communities. The article explores the theoretical and methodological principles of the formation of economic activity of the rural population of Ukraine through the development of small entrepreneurship as a key institutional and socio-economic mechanism for attracting labor potential to productive activity. It is substantiated that small entrepreneurship is not only a form of self-employment, but also a factor in the structural restructuring of local labor markets, diversification of income sources and increasing the stability of rural households. It is determined that the activation of entrepreneurial initiative in rural areas ensures the expansion of economic functions of territories, enhances the multiplier effects of employment and contributes to the formation of internal growth points. The current trends in the development of small business in rural areas are analyzed, the structural features of entrepreneurial activity and its impact on the level of economic participation of the population are outlined. It is proven that the growth of the number of small business entities correlates with an increase in the level of employment, a decrease in hidden unemployment and an expansion of the economic autonomy of rural communities. It is argued that the effectiveness of small business is determined by a combination of resource availability, access to financing, institutional support and the ability to adapt in conditions of transformational changes. Conceptual provisions on strengthening the role of small business

in shaping the economic activity of the rural population are substantiated, which provide for the integration of entrepreneurial initiatives into the development strategies of territorial communities, stimulation of local cooperation and support for innovative forms of management. It is concluded that the systematic development of small business in rural areas forms the basis for increasing the economic self-sufficiency of the population and long-term stabilization of socio-economic processes in Ukraine.

Ключові слова: мале підприємництво, економічна активність, сільське населення, зайнятість, самозайнятість, територіальні громади, розвиток сільських територій.

Key words: small business, economic activity, rural population, employment, self-employment, territorial communities, development of rural areas.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний стан розвитку сільських територій України характеризується складними соціально-економічними процесами, які обумовлюють трансформацію структури зайнятості та зміну характеру економічної участі населення у процесі суспільного виробництва. Тривала депопуляція, міграційні відтоки працездатного населення, звуження сфери прикладання праці в традиційних видах господарювання тощо формують передумови для зниження рівня економічної активності сільського населення. За таких умов актуалізується потреба пошуку внутрішніх джерел економічного зростання, здатних забезпечити розширення можливостей самореалізації та підвищення продуктивної зайнятості у сільській місцевості.

Одним із ключових механізмів активізації економічної активності населення в даний час виступає мале підприємництво, яке створює можливості для розширення сфери прикладання праці та формування альтернативних джерел доходів у сільській місцевості. Відомо, що розвиток малого бізнесу сприяє залученню локальних ресурсів до господарського обороту, стимулює коопераційні зв'язки та підвищує гнучкість економічної структури територій. Тому через створення робочих місць, підтримку самозайнятості та розвиток сімейних форм господарювання мале підприємництво формує підґрунтя для зміцнення економічної самодостатності сільського населення і функціональне посилення внутрішніх чинників розвитку територіальних громад.

Додаткової актуальності зазначена проблема набуває в умовах трансформаційних змін, які посилюють вимоги до гнучкості локальних економі-

чних систем та їх здатності генерувати внутрішні імпульси розвитку. Наразі ж відсутність цілісного підходу до оцінювання ролі малого підприємництва у формуванні економічної активності сільського населення ускладнює розробки ефективних управлінських рішень та стратегій розвитку сільських територій. Усе це обумовлює необхідність поглибленого теоретичного та аналітичного дослідження даної проблематики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика економічної активності сільського населення та розвитку малого підприємництва розкривається у наукових дослідженнях в контексті трансформації соціально-економічних систем і інституційних змін. Зокрема, у працях Н. М. Довганик [2; 3] значна увага приділяється еволюції концептуальних підходів до розвитку суспільства та реформ місцевого самоврядування, що формує теоретичне підґрунтя для аналізу ролі локальних інститутів у стимулюванні підприємницької ініціативи та економічної участі населення на рівні територіальних громад.

Крім того, у роботі О. М. Шубалого [4] обґрунтовано значення людського капіталу, мотиваційних механізмів та управління персоналом для забезпечення продуктивної зайнятості, що є важливим для розуміння передумов формування підприємницької активності в сільській місцевості. Питання розвитку інклюзивного ринку праці в Україні розкривається у дослідженні Н. А. Хомюк [5], в якому акцентовано увагу на необхідності розширення можливостей економічної участі різних соціальних груп у господарській діяльності, у тому числі населення сільських територій.

Комплексне бачення соціально-економічних трансформацій представлено у працях Ю. О. Чалюк [6; 7; 8], у яких розглядається про-

блематика формування середнього класу на засадах євроінтеграційних орієнтирів розвитку суспільства. Ці дослідження підкреслюють значення підприємницької активності як чинника соціальної мобільності та економічної стабілізації на регіональному рівні.

Особливості функціонування особистих господарств і їх вплив на рівень життя сільського населення проаналізовано Т. О. Шматковською [9], що дозволяє розглядати мале підприємництво як продовження еволюції традиційних форм господарювання. Крім того, у роботі М. Деліні [10] визначається необхідність забезпечення сталого розвитку аграрного сектору на регіональному рівні, що доповнює розуміння умов формування економічної активності сільського населення.

Отже, проведений аналіз наукових джерел свідчить про наявність ґрунтовних напрацювань у сфері трансформації локальних економічних систем та розвитку ринку праці сільських територій. Водночас фрагментарний розгляд питань системної оцінки впливу малого підприємництва на параметри економічної участі населення потребує подальшого їх наукового осмислення та дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження теоретико-методичних засад впливу малого підприємництва на формування економічної активності сільського населення України в контекст забезпечення зайнятості і підвищення економічної самодостатності територіальних громад.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні теоретико-методичні засади формування економічної активності сільського населення України на основі розвитку малого підприємництва ґрунтуються на поєднанні теорії людського капіталу та концепції ендегенного розвитку територій. У межах цих підходів мале підприємництво розглядається як механізм мобілізації трудового потенціалу та розширення сфери прикладання праці у сільській місцевості. Методично це передбачає оцінювання рівня зайнятості, самозайнятості, підприємницької активності, доходів домогосподарств і їх взаємозв'язку з кількістю та структурою малих суб'єктів господарювання [5]. Важливими при цьому є структурна типологізація та регіональний аналіз, які використовуються для виявлення закономірностей впливу малого бізнесу на економічну активність населення.

Якщо вести мову про фактори, які сприяють зростанню економічної активності населення, то до ключових з них відноситься мале підприємництво, яке виступає важливим чинником структурної перебудови локальних ринків праці, оскільки воно розширює спектр видів економічної діяльності за межі традиційного аграрного виробництва. Створення малих підприємств і розвиток самозайнятості формують нові робочі місця та зменшують сезонність зайнятості, що особливо важливо для сільських територій із обмеженою кількістю великих роботодавців.

Крім того, малий бізнес сприяє диверсифікації доходів домогосподарств на засадах поєднання кількох джерел економічної активності та зниження залежності від одного виду господарювання [7]. Це підвищує фінансову стабільність сільського населення, посилює його адаптивність до зовнішніх шоків і створює передумови для накопичення внутрішніх ресурсів розвитку. Як наслідок мале підприємництво трансформує локальну економічну структуру, формуючи більш збалансовану модель зайнятості та стійкі соціально-економічні зв'язки в межах територіальних громад.

Необхідно зазначити, що активізація підприємницької ініціативи у сільській місцевості розширює економічні функції територій, оскільки сприяє переходу від вузької їх спеціалізації до багатопрофільної структури господарювання. При цьому поява нових малих суб'єктів господарювання у сфері переробки, послуг, торгівлі тощо формує додану вартість безпосередньо на місцевому рівні та зменшує відтік ресурсів за межі громади. За таких умов сільські території перестають виконувати лише сировинну функцію і набуває рис самодостатньої економічної системи. Водночас мультиплікативний ефект зайнятості проявляється через створення прямих і непрямих робочих місць, коли кожне нове підприємство генерує попит на постачальників, логістичні послуги і сервісну підтримку, що стимулює розвиток суміжних видів діяльності. А зростання доходів підприємців і працівників підсилює локальний споживчий попит, що, у свою чергу, підтримує подальше розширення економічної активності [2]. У результаті формується замкнений цикл відтворення, який підвищує динамічність і стійкість розвитку сільських територій.

Таким чином, необхідно оцінити динаміку чисельності суб'єктів малого бізнесу в структурі господарської системи села. При цьому, зважаючи на поточну сконцентрованість сільських суб'єктів господарювання у сфері агро-

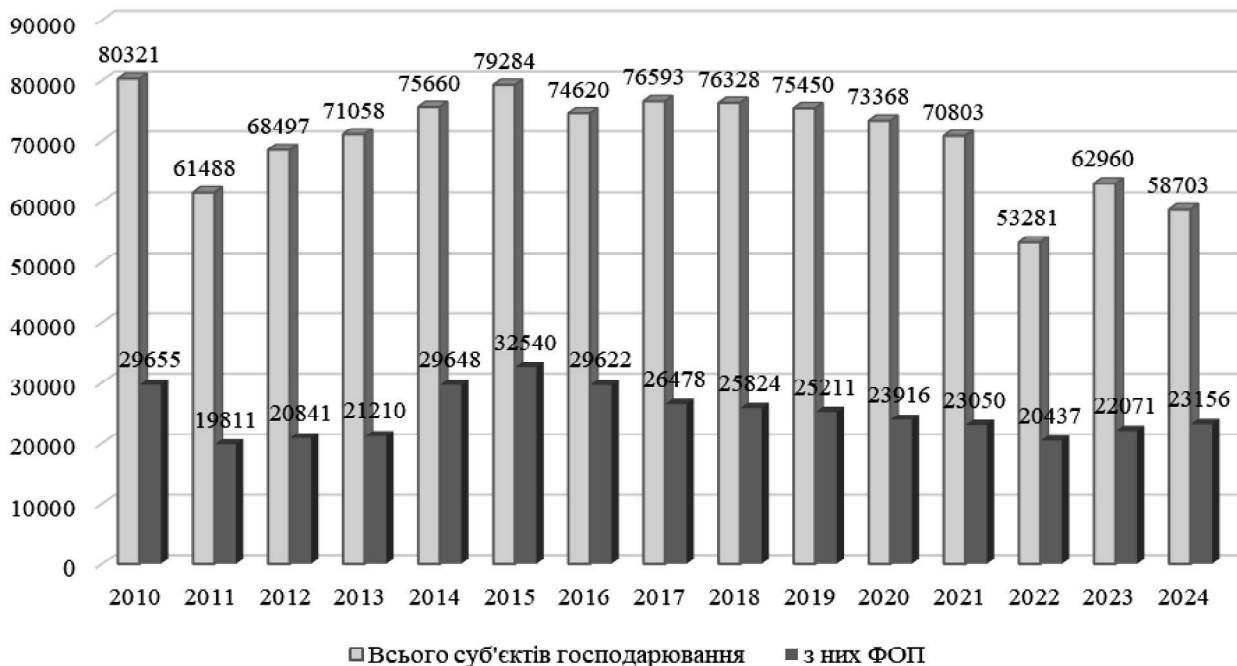

Рис. 1. Трансформаційна динаміка суб'єктів малого та загального підприємництва в агросекторі України за 2010–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1].

бізнесу, розглянемо відповідну динаміку за останні роки (рис. 1).

З аналізу можна виокремити кілька якісно різних етапів розвитку суб'єктів господарювання в агросекторі України, що безпосередньо пов'язано з роллю малого підприємництва у формуванні економічної активності сільського населення. Перший етап (2010–2015 рр.) характеризується відновлювальною та зростаючою динамікою, коли спостерігалось поступове зростання загальної кількості суб'єктів господарювання, а також активне збільшення частки фізичних осіб-підприємців. Це свідчить про посилення підприємницької ініціативи в сільській місцевості як реакцію на структурні зміни в економіці та пошук альтернативних форм зайнятості. Другий етап (2016–2021 рр.) відзначається відносною стабілізацією з тенденцією до помірного скорочення, коли попри збереження високої загальної чисельності підприємств спостерігалось поступове зменшення кількості ФОП, що може свідчити про укрупнення господарських структур, посилення конкуренції та підвищення бар'єрів ведення малого бізнесу. Водночас частка малого підприємництва залишалася достатньо вагомою, що підтверджує його структуроутворюючу роль на локальних ринках праці. Третій етап (з 2022 р.) характеризується різким спадом загальної кількості суб'єктів господарювання, що відображає вплив масштабних транс-

формаційних воєнних шоків. Проте вже у 2023–2024 рр. відбулося часткове відновлення, насамперед за рахунок малих форм господарювання. При цьому відносна стійкість ФОП порівняно із загальною кількістю аграрних підприємств свідчить про їх гнучкість та здатність швидше адаптуватися до кризових умов. Це підтверджує той факт, що мале підприємництво виступає не лише елементом структури агросектору, але й функціональним механізмом підтримання економічної активності сільського населення в періоди нестабільності.

Отже, можна зробити висновок, що зростання чисельності малих суб'єктів господарювання прямо впливає на розширення сфери прикладання праці в сільській місцевості. Малі підприємства та фізичні особи-підприємці створюють нові робочі місця, часто в тих сегментах, де відсутні великі роботодавці, що дозволяє залучити до продуктивної діяльності осіб із частковою, сезонною або неформальною зайнятістю. Наслідком цього є скорочення обсягів внутрішньої та зовнішньої трудової міграції сільського населення, оскільки розвиток малого бізнесу сприяє легалізації трудових відносин і трансформації прихованого безробіття у формальну економічну активність. Частина населення, яка раніше була зайнята епізодично або перебувала поза офіційним ринком праці, отримує можливість започаткувати власну справу або працевлаштуватися у локальних підприємницьких

Таблиця 1. Концептуальні положення інтеграції малого підприємництва у стратегії розвитку сільських територій з метою підвищення економічної активності населення

Концептуальний імператив розвитку	Механізм стратегічної інтеграції у громадах	Очікуваний соціально-економічний ефект
Інституціоналізація підтримки малого підприємництва	Включення програм розвитку МСП до стратегій та планів соціально-економічного розвитку громад	Зростання рівня формальної зайнятості
Стимулювання локальної підприємницької ініціативи	Створення консультаційних центрів і бізнес-інкубаторів при органах місцевого самоврядування	Активізація самозайнятості населення
Розвиток фінансової доступності	Запровадження місцевих програм мікрофінансування та гарантійної підтримки	Підвищення стійкості домогосподарств
Формування коопераційних мереж	Підтримка кластерних та кооперативних форм господарювання	Посилення мультиплікативних ефектів зайнятості
Інтеграція підприємництва у локальні ланцюги доданої вартості	Розвиток переробки та сервісної інфраструктури на рівні громади	Диверсифікація джерел доходів
Підвищення підприємницьких компетентностей	Освітні та тренінгові програми для сільського населення	Зростання продуктивності праці
Інформаційно-аналітична підтримка управлінських рішень	Моніторинг показників підприємницької активності та зайнятості	Підвищення ефективності стратегічного планування

Джерело: розроблено автором.

структурах [6]. Тому у результаті зростає рівень офіційної зайнятості та зміцнюється економічна самостійність сільських домогосподарств.

Узагальнення зазначених вище тенденцій показує, що мале підприємництво виконує функцію стабілізатора локальних ринків праці та механізму мобілізації трудового потенціалу села. Це дозволяє сформулювати концептуальні положення, у межах яких розвиток малого бізнесу розглядається як базовий інструмент підвищення зайнятості, диверсифікації доходів і зміцнення економічної самодостатності громад. Відповідно, підтримка підприємницької ініціативи має інтегруватися у стратегії розвитку сільських територій як системоутворюючий пріоритет (табл. 1).

Запропонована концепція базується на системному підході до інтеграції малого підприємництва у стратегії розвитку територіальних громад. Їх реалізація передбачає поєднання інституційної підтримки, фінансових інструментів, освітніх заходів і коопераційних механізмів тощо, що забезпечує комплексний вплив на локальні ринки праці. Тому саме узгодження підприємницьких ініціатив із пріоритетами сільських громад сприяє формуванню стійкої моделі економічної активності сільського населення, орієнтованої на самозайня-

тість і підвищення адаптивності територій до трансформаційних викликів.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, приходимо до висновку що системний розвиток малого бізнесу у сільській місцевості створює реальні передумови для підвищення економічної активності населення через розширення можливостей зайнятості і формування локальних центрів економічної активності. Мале підприємництво забезпечує гнучкість господарської структури територій, сприяє ефективнішому використанню місцевих ресурсів та посилює внутрішні механізми відтворення. А завдяки мультиплікативному впливу на суміжні види діяльності воно формує стійкі соціально-економічні зв'язки в межах громад. Тому у довгостроковій перспективі це сприяє збалансованому розвитку регіонів, зменшенню диспропорцій та зміцненню економічної стабільності України загалом. Водночас інституційне закріплення підтримки малого підприємництва у стратегічних планах розвитку сільських громад забезпечує сталість досягнутих результатів та прогнозованість

економічної динаміки. Усе це підсилює роль сільських територій як активних суб'єктів національної економіки, здатних генерувати внутрішні імпульси зростання та соціальної консолідації.

Література:

1. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 01.03.2026).

2. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Концепція глобальної освіти в історичній ретроспективі. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2018. № 1. С. 22—29.

3. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Типологізація реформ місцевого самоврядування. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 42—47.

4. Економіка та управління персоналом: магістерський курс: навчальний посібник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, М. І. Дзямулич, О. А. Нужна, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, П. М. Косінський, О. А. Хілуха; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк: Надстир'я, 2024. 344 с.

5. Хомюк Н. А., Шматковська Т. О., Дзямулич М. І., Гаряга Л. О. Детермінанти розвитку інклюзивного ринку праці в Україні. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2024. № 37(1). С. 22—27.

6. Чалюк Ю. О. Середній клас у глобальному вимірі. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2021. № 1. С. 57—69.

7. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Євроінтеграційна стратегія сучасного українського суспільства. Міжнародна політологія: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2022. С. 258—282.

8. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Соціальне партнерство України з ЄС у рамках євро регіонів і транскордонних кластерів. Науковий вісник Полісся. 2019. № 4 (16). С. 33—38.

9. Шматковська Т. О. Функціонування особистих господарств в аспекті диференціації життєвого рівня сільського населення. Держава та регіони: економіка та підприємництво. 2007. № 5. С. 128—132.

10. Dielini, M., Korneliuk, O., Shmatkovska, T., Naumenko, N., Virun, L., Khomiuk, N., Martyniuk, R. Security of sustainable development of the agricultural sector of the region based on digitalization and circular economy: a case study of Ukraine. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14 (2). Special issue XLIV. Pp. 104—108.

References:

1. State statistics service of Ukraine (2026), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 1 March 2026).

2. Dovhanyk, N. M. and Chaliuk, Yu. O. (2020), "Typology of local self-government reforms", *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31 (70), part 4, pp. 42—47.

3. Dovhanyk, N. M. and Chaliuk, Yu. O. (2018), "The concept of global education in historical retrospect", *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, vol. 1, pp. 22—29.

4. Shubaly, O. M., Rud, N. T., Dzyamulych, M. I., Nuzhna, O. A., Gordiychuk, A. I., Shubala, I. V., Kosinsky, P. M. and Khilukha, O. A. (2024), *Ekonomaika ta upravlinnia personalom: magisterskyi kurs [Economics and personnel management: master's course]*, Nadstyria, Lutsk, Ukraine.

5. Khomiuk, N. L., Shmatkovska, T. O., Dzyamulych, M. I. and Hariaha, L. O. (2024), "Determinanty rozvytku inkliuzyvnoho rynku pratsi v Ukraini", *Ekonomicnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 37 (1), pp. 22—27.

6. Chaliuk, Yu. O. (2021), "The middle class in the global dimension", *Internauka. Serii: "Ekonomicni nauky"*, vol. 1 (45), part 2, pp. 57—69.

7. Chaliuk, Yu. O. and Dovhanyk, N. M. (2022), *Evrointehratsiina stratehiia suchasnoho ukrainskoho suspilstva [European Integration Strategy of Modern Ukrainian Society. In: Mizhnarodna politolohiia [International Political Science]: Textbook. KNEU, Kyiv, Ukraine.*

8. Chaliuk, Yu. O. and Dovhanyk, N. M. (2019), "Social partnership of Ukraine with the EU within the framework of Euroregions and cross-border clusters", *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 4 (16), pp. 33—38.

9. Shmatkovska, T. O. (2007), "The functioning of personal farms in the aspect of differentiation of the standard of living of the rural population", *Derzhava ta regiony: ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 5, pp. 127—132.

10. Dielini, M., Korneliuk, O., Shmatkovska, T., Naumenko, N., Virun, L., Khomiuk, N., and Martyniuk, R. (2024), "Security of sustainable development of the agricultural sector of the region based on digitalization and circular economy: a case study of Ukraine", *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, vol. 14 (2), special issue XLIV, pp. 104—108.

Отримано редакцією журналу / Received: 01.03.26

Прорецензовано / Revised: 06.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.03.26